

Егер педагог үйірме жұмыстары барысында репертуарды арттыру мақсатымен жұмыс жүргізетін болса, оның бұл ойы балаларға жаман әсерін тигізуі мүмкін. Әрине, репертуарды арттыру керек, бірақ, бұл мәселе екінші орынға қойылып отырғаны жөн.

Тәжірибелік жұмыс көрсеткендей педагогикалық қолдау әдістері балалардың проблемаларының азаюына, олардың бойындағы қабілеттерінің дамуына жағымды әсер етеді. Әрине, проблемаларды толық шешуге болмайды, дегенмен олардың кемуіне барынша талпыныс жасап отырған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Амонашвили Ш.А. Основы гуманной педагогики. Книга 1. Улыбка моя, где ты? - М: Амрита, 2012. – 260 с.
2. Газман О.С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века // Новые ценности образования. - Вып. 6. – Москва, 1996.- С. 10-37.
3. Бедерханова В.П., Демакова И.Д., Крылова Н.Б. Гуманистические смыслы образования // Проблемы современного образования, 2012, № 1. – с.16-27.
4. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: научное издание / Под ред. А. А. Красновского. - М.: Учпедгиз, 1955. - 650 с

ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ БИ ӨНЕРІНЕ ЫҚПАЛЫ

Ақтас Т.Қ., «Музыкалық білім» мамандығының I курс студенті

Жетекшісі: аға оқытушы **Есмаганбетова Ш.К.**

Ө.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық университеті., Қостанай қ.

Би... Бұл – үлкен өнер. Ал, үлкен өнерді адамның тек көзбен көріп қана қоймай, жүрек пен сезініп, түйсінетіні ақиқат. Егер де біз, халқымыздың арғы-бергі тарихына терең зер салсақ, би өнерінің сонау ықылым заманның өзінде-ақ, қазақтың ұлттық өнерінің бір бұтағына айналғанын айқын аңғарамыз.

Ұлтымыздың бүкіл рухани игілігі ХХ- ғасырға дейін жазбасыз түрде дамып, ауыздан-ауызға, әкеден-балаға, ұстаздан-шәкіртке, өткеннен болашаққа жеткізіліп отырған.

Әлем дыбыстан тұрады. Табиғат тынысы–дыбыс. Қазақтың халық музыкасының ұлттық сазы мен дыбысталуы, үні өте әсем, мазмұнды болып келеді. Күй жанры мен би өнерінің байланысу жолдарына тоқталсақ,

Халық сахнасында атақты әулие – Қорқыт есімімен бастайық. Қорқыт өзінің ұрпағына ұлы мұра – қобыздық күйлер – «Қорқыт», «Желмая», «Тарғыл тана», «Елім-ай», «Ұшардың ұлуы» сияқтыт.б. шығармалар қалдырды. Олардың бір бөлігі дыбысты беру сипатымен ерекшеленеді және табиғаттың табиғи дауыстарын, өмір, өлім, тұрмыс туралы философиялық ойларды берген.

Қазақ биінің арқауы халықтың жан дүниесі, оның таным түсінігі, табиғатпен байланысы, оның философиясы. Міне, осының бәрі кез келген бидің құрылымынан, болмысынан айшықты көрініс тауып жатады.

Қорқыттың қобыз үні, Н.Тілендиевтің «Көш керуен» күйі, С.Мұқтарұлының «Қорқыт Ата» дастанынан алынған өлеңдері «Мәңгілік сарыны» атты хореографиялық қойылымға шабыттандырды. Бірінші көріністе – Қорқыттың қобыз ойыны, көпшілік – қобыз үнін тыңдаушылар және көр қазушылар кездесе, екіншіде – Сырдария көрінісі, қобыз тартқан Қорқыт пен оны ортаға алған жылан бейнесіндегі бишілер.

Әкелер өтті, біз бармыз.

Аталар өтті, біз бармыз.

Бабалар рухын қозғасақ, біз ғана бәлкі қозғармыз.

Өткендер өтті, көшкендер көшті

Мұны сен, Бақсым білерсің,

Қорқыт бабам қолдаған
Шынымен болған көресің
Сенімге қосқан үлесің.

Бұл хореографиялық қойылым арқылы мен Қорқыттың бейнесі, қобыз ойыны «ғасырлар үні» болып, мәңгі қалады демекпін.

Би өнері әр уақытта оқиғаның орны, уақыты және халықтардың характерлік ерекшеліктерімен тығыз байланысты. Өнердің басқа түрлеріндей би өнерінде де диалектикалық құбылыс сияқты, үнемі өзгеріп, дамып отырады.

Қазақ халқының ежелден өзіндік би мәдениеті болған. Ұлттық өнердің басқа түрлері сияқты би көшпенділер-малшылардың тұрмысында болды және би образдарында оның барлық ерекшеліктерін берді. Олардың арасында еңбек (орман би –тоқаш биі), аңшылық (Қоян би –бүркіттің қоянға аң аулау, құсбеги –дауылпаз-аң аулауды үйрету), би –сайыс (үйрек би), әзіл-сықақ, (Насыбайшы), жануарларға еліктеу биі (ортеке-Қозы –секіру, Қара жорға, тепенкөк –секіріс биіжәне т.б. болды. Олар би билеп, ән шырқады. Бірнеше күн бойы созылған үйлену рәсімдері пантомимикалық әсермен, әзіл билермен нөмірленген театрландырылған көрініске түсті. Діни жағажайлар болды, олар тек шамандардың науқастарды емдеу құралы ретінде орындаған және «зұлымдық рухты қуып шығару» үшін қызмет еткен. Өзбек, тәжіктер және мұсылман дінінің басқа да шығыс халықтарынан айырмашылығы, қазақтар жұптық, ұлдар мен қыздардың билері болды –«қоян-бүркіт».

Би өнері ұрпақтан ұрпаққа беріліп, әр тайпада өз шеберлері болды. Қазақ халқының билері канонизацияланған түрі болған жоқ. Олар жиі импровизация түрінде орындалды. Би жарыстарында эмоционалдық көңілді мінез хореографиялы ққойылымдармен ұштасқан.

Кең дала еңбекқор қазақ халқы өсіп, жабайы жылқылар мен батыл бүркіттерге ұқсас батыл темперамент берді. Қазақтар өмір бойы ән мен бимен айналысады.. Қазақ билері көшпенділердің өзіндік ерекшелігін, олардың ішкі дүниесінің байлығын көрсетеді. Олардың мәдениетін бай хош иісті биге жылдамдыққа, жеңілдікке, өміршеңдікке, күш пен қаттылыққа тән. Биде «иық қозғалысы», «ат қадамы» және басқа да күшті ырғақты қозғалыстар жиі қолданылады.

Қазақтарда үйлену тойы, мерекелер, достардың кездесулері, тіпті туған-туыстардың жерлеуі ән мен бисіз бола алмайды. Туған-туысқандарының өлімінен кейін олар қайтыс болған адамның өмірін еске түсіре отырып, 40 күн жерленген ән айтады. Бір сөзбен айтқанда, ән мен би өмірбойы қазақта жүреді.

Еңбек бидің басты тақырыбын құрайды. «Доярка», «жүн қырқу», «мысық сырғанау» және т.б. сияқты танымал билерді еске түсірейік. Қазақтар-өзінің рухани әлемін бимен өрнектейтін тамаша шеберлер. Олардың билері қарапайым және оларда қиын қозғалыстар жоқ. Бидің көпшілігі еңбек өмірін немесе дала жануарларының қозғалысын имитациялайды. Би басталғаннан кейін, бірден жарқыраған және күшті жыртқыш сезіледі. Бұл биде даланың қалың тыныс алуы сезіледі. «Қара шетелдік жорық» биі кең далада, жабайы жылқымен жалындаған қыңыр көріністі жанды және күлкілі бейнелейді. Бүркіт- қазақ халық биінің кейіпкері болды. Биші қолдарын жайып, бүркіттің шексіз Дала кеңістігінің үстінде еркін қалықтауына еліктейді. Қазақ билері кәдімгі және маскарадты, жалғыз, екі есе немесе топтық билерге бөлінеді. Көңілді, жанды, әзіл-сықақ билері бар. Олардың арасында «хром үйрек», «аю-ходун», «хром аю», «аю-драчун» жәнет.б. билер ерекше ерекшеленеді.

Импровизация-би фольклорының міндетті шарты. Бидің ең тән ерекшеліктері – орында уэкспрессивтілігі, қозғалыстың айқындығы, иықтың қозғалғыштығы, буындардың «ойыны», корпустың кернеулігі мен жинақтылығы, бишіге күрделі акробатикалық тәсілдерді қосуға мүмкіндік беретін икемділік. Сондай-ақ, бидің эмоционалдық сипаты хореографиялық суреттің түрлі үйлесім тапқан, бұл әсіресе би-сайыстарда (үйрек би, Сылқыма) көрініс тапқан. Енүл кенерекшелігімен Жылқы биі ерекшеленді.

Би домбыраның (немесе барабанның) сүйемелдеуі мен орындалды. Социалистік қоғам жағдайында, материалдық және рухани мәдениеттің дамуымен, кәсіби театр дың құрылуымен (30-шы жж.) ұлттық би өнерінің дамуы басталды. Кәсіби бишілер қабылдаған,

жаңа мәнерлі құралдармен және мазмұнмен байытылған көне қазақ билері кәсіби театр сахнасынан халықтық көркемөнерпаздар ұжымдарына ауысты. Айжанқыз, киіз басу, тепенкөк, маусымжан, сауыншы жеңгей, бес қыз, келиншек, мерген, көкпаржәнет.б. сияқты билерхалық ойын-сауықтарында еңтанымал би болды.

Халық би өнерінің дамуына Шара Жиенқұлованың (ән және би ансамблінің жетекшісі), концерттік қызметі елеулі үлес қосты. 1955 жылы Қазақ КСР ән және би ансамблі құрылды. Оның репертуарында көне қазақ билері; ансамбль сондай-ақ қазіргі заманғы халық биін жасау бойынша үлкен жұмыс жүргізуде. Қазіргі уақытта қазақ билері жаңа даму алды, бірақ оларға тән, көңілді, жеңіл және жаппай стиль өзгермейтін. Дәстүрлі билер халық массасынан үзілмеген кезде ғана үздіксіз дамиалады.

«Біз үшін –хореография саласында жұмыс істейтін кәсіпқойлар үшін-халық биі жансыз»деп Ш.Жиенқұлова өзінің «Танцы друзей» кітабында атап өтеді. Халық биі, шын мәнінде, терең Интернационал. Ол барлық халықтардың сүйікті өнер түрлерін біріктіреді – би, музыка, ойын, қолданбалы өнер, жарқын ұлттық костюмдер декорініс тапқан, оның стилі мен сипатының өзіндік ерекшелігін толықтырады және атап көрсетеді. Әрбір адамға қолжетімді және түсінікті, адамдарға түрлі наным-сенімдер, көзқарастар, темпераменттер жақын, мұндай би эстетикалық ләззат ғана емес, сонымен қатар барлығын біріктіру қабілетін де әкеледі.

Қазақ биін, қазақ күйін, қазақ өнерін нағыз қазақ маманы жоғары деңгейде біледі деп ойлаймын. Қазақ биі біздің өнеріміздің бөлінбес бір бөлшегі. Біздің өмірімізде болып жатқан қозғалыстардан өрілген көркем өрнек – қазақ биінің маңызы мен мазмұны. Шара Жиенқұлова, Дәурен Әбіров, Зауыр Райбаев, Болат Аюханов, Гүлжан Талпақова сынды бишілер қалыптастырған салт та, дәстүр де қазақ биінің өзіне тән ерекшеліктерді бойына сақтаған, әрі оны басқа елдердің билерімен салыстыруға әсте келмейді. Шара Жиенқұлова сынды дара тұлғаның еңбегінің нәтижесінде біздің биіміз әлемдік сахнада танылып, қазақ биінің әр өрнегі бүгінгі ұрпаққа жетті.

Болат Аюханов - Әлемге әйгілі биші, өнертану ғылымының профессоры, Қазақстанның Халық әртісі, Халықаралық “Фомгед” би фестивалінің жүлдегері (Стамбул).

Ұлы тұлғалар негізін қалап кеткен ұлттық дәстүрлі би мектебіміз де бар, тек оны өз халқымыздың дүние танымына сәйкес туындылармен, ұлттық бояумен өрнектей білсек.

Қазақ биі қазынасы халқымының
Сыбағасы дәл осында сан сырдың.
Қазақ биі деп білемін қашанда,
Құнарымен қасиетті салтымның.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абилов Д. «Қазақ биінің тарихы», Алматы, «Санат», 1997 ж.
2. Жиенқұлова Ш. «Сымбат», Алматы, «Өнер» 1987 ж.
3. «Қазақстан», Ұлттық энциклопедия, Алматы, 1998 ж.
4. <http://www.alashainasy.kz/person/11258/>

ЭЛЕМЕНТЫ ПОЛИЯЗЫЧИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ УРОКОВ МУЗЫКИ

Аманжолова Алина, студентка 4 курса специальность «Музыкальное образование»
Научный руководитель: **Задорожная С.Н.** старший преподаватель кафедры Искусств,
Костанайский государственный педагогический университет

Проблема межкультурного общения в условиях современного Казахстана и всей мировой цивилизации на сегодняшний день является одной из самых актуальных и до сих пор не получила своего удовлетворительного решения. Сейчас ни одна страна на